

METODIČKI PRISTUP SAVREMENOJ UMJETNOSTI U RAZREDNOJ NASTAVI LIKOVNE KULTURE¹

Marina Grubor²
Miroslav D. Drljača³

Rezime

U radu se ispituje kako učenici mlađeg školskog uzrasta reaguju na djela savremene umjetnosti, može li savremena umjetnost biti podsticaj za dječje likovno izražavanje i na koji način učenici mogu uraditi likovni rad podstaknuti djelima savremene umjetnosti. Istraživanje je provedeno u OŠ „Sveti Sava“ Novi Grad. U istraživanju je učestvovao 21 učenik drugog razreda osnovne škole. Učenici su realizovali svoje radove u tehnici kolaža, asamblaža i u slikarskoj tehnici tempera, podstaknuti djelima Vasilija Kandinskog i Mladena Karana. Nalazi istraživanja pokazuju da učenici mlađeg školskog uzrasta pozitivno reaguju na djela savremene umjetnosti i da savremena umjetnost može biti podsticaj za dječje likovno izražavanje. Istraživanjem je dokazano i da se sadržaji savremene umjetnosti mogu realizovati unutar nastavnih tema i jedinica propisanih aktuelnim Nastavnim planom i programom za osnovno vaspitanje i obrazovanje.

Ključne riječi: *savremena umjetnost, Likovna kultura, likovne tehnike, dječje likovno izražavanje, metodika likovnog vaspitanja.*

1 Rad je sačinjen od izvoda iz završnog rada Marine Grubor, odbranjenog na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci 2021. godine, pod naslovom *Metodički pristup savremenoj umjetnosti u nastavi Likovne kulture*.

2 Marina Grubor je profesor razredne nastave, zaposlena u JU OŠ „Sveti Sava“ Novi Grad. Elektronska adresa: marina.grubor1@gmail.com

3 Miroslav Drljača je doktor didaktičko-metodičkih nauka i docent Filozofskog fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci. Elektronska adresa: miroslav.drljaca@ff.unibl.org

Uvod

Kroz predmet Likovna kultura učenici se, između ostalog, upoznaju i s historijom umjetnosti, koja značajno doprinosi likovnom vaspitanju. Prisustvo adekvatne umjetničke reprodukcije na časovima Likovne kulture i njeno strukturalno tumačenje pomaže učenicima da razvijaju razumijevanje preko viđenog, što uvijek uključuje određeno znanje. Za takvu analizu i razumijevanje u kojem „čitamo“ likovni izraz, ali ga i rekonstruiramo kognitivnim procesom, izuzetno su pogodna djela apstraktnog slikarstva⁴. Zato je posebno značajan period savremene umjetnosti u historiji umjetnosti za dječje stvaralaštvo, koja je po svojim likovnim karakteristikama, ali i vremenskom određenju bliska učenicima. „Savremena umjetnost – *contemporary art* je naziv za aktuelnu umjetnost, tj. umjetnost koja se događa u trenutku kada se o njoj govori i piše“ (Šuvaković, 2005: 604). Bitno je napomenuti da nisu sva djela jednako primjerena za nastavu. Zato učitelji imaju zadatak da izaberu prikladna umjetnička djela, koja po likovnim vrijednostima odgovaraju nastavnoj jedinici koja se obrađuje. Kako je umjetnost 20. vijeka uglavnom neshvaćena od strane šire publike, učenici uglavnom prema njoj nemaju pozitivan stav, posebno prema nefigurativnom slikarstvu. U takvim slučajevima, likovni pedagozi (učitelji) trebalo bi da pokušaju da neutrališu ograničavajuće faktore uslovljene socijalnim i kulturnim datostima, prezentujući učenicima umjetnost 20. vijeka na adekvatan način (Brajčić, Kušćević, 2016), koristeći se adekvatnim izborom metoda za analizu umjetničkog djela i realizaciju praktičnog rada s učenicima.

U nastavku ovog rada detaljnije se bavimo savremenom umjetnošću, Likovnom kulturom kao predmetom u osnovnim školama, kao i metodama koje se primjenjuju u analizi umjetničkog djela i, kao najvažnije, dajemo opis praktičnog rada s učenicima te analiziramo njihove radove nastale tokom istraživanja. Ciljevi praktičnog istraživanja bili su da ispitamo kako učenici mlađeg školskog uzrasta reaguju na djela savremene umjetnosti, može li savremena umjetnost biti podsticaj za likovno izražavanje učenika i na koji način učenici mogu uraditi likovni rad podstaknuti djelom savremene

4 Huzjak, M., Učimo gledati 1–4. Priručnik Likovne kulture za nastavnike razredne nastave. Dostupno na: http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/Miroslav_Huzjak_Ucimo_gledati_prirucnik_1_4.pdf. Očitano: 11. 2. 2022. godine.

umjetnosti, koristeći različite likovne tehnike, poput kolaža, asamblaža i tempere. Za istraživanje koristili smo djela Vasilija Kandinskog i Mladena Karana.

Likovna kultura u razrednoj nastavi – rasprava i istraživanja

Likovna kultura kao nastavni predmet jednako je važna za opštu kulturu, kompletno školovanje i cjeloživotno učenje kao i svi ostali nastavni predmeti. Nažalost, nastavi Likovne kulture često se pristupa kao nevažnom predmetu, te je vidljivo da je broj časova Likovne kulture neopravdano mali (Matijević i sar., 2016a). Možda upravo određena satnica navodi mnoge učitelje da takav predmet postave na marginu ili ga sasvim zanemare, pa smo često svjedoci da učenici na časovima Likovne kulture ili Muzičke kulture vježbaju „važnije“ predmete, iako znamo da Likovna kultura djeluje na razvoj kognitivnih, afektivnih i motoričkih sposobnosti kod učenika. Njome se podstiče divergentno mišljenje, te razvija apstraktno i kritičko mišljenje (Kuščević, 2016).

U tradicionalnoj nastavi, učenik je bio objekat nastave. Danas, u 21. vijeku, od izuzetnog je značaja da se veća pažnja poklanja učeniku, tj. da on postane subjekat nastave. U okviru nastave Likovne kulture učenik je u situaciji da bude kreator, izvođač, kritičar i konzument (Хаџи Јованчић, 2012). Sve te mogućnosti po svojoj kreativnoj i stvaralačkoj prirodi nudi Likovna kultura. Sagledavajući aktuelno stanje, potrebno je preispitati ulogu učitelja i učenika u našima školama. Novija pedagoška literatura ističe da je učenik glavni učesnik u nastavi, dok je učitelj tu da organizuje i podstiče učenje u odgovarajućem okruženju. Rješenje se nalazi u konstruktivističkom pristupu učenju i poučavanju, koje postavlja učenika u aktivnu ulogu, gdje učitelji dolaze do uvjerenja da je najbolje učenicima omogućiti da samostalno grade svoje znanje, umjesto da neko drugi to radi za njih (Drljača, 2018). U nastavi Likovne kulture učitelj je taj koji mora znati kada i na koji način može da uvede nove sadržaje, u ovom slučaju – nove vizuelne koncepte, a načini na koje će to raditi moraju biti bliski djeci. Stoga, učitelji treba da dobro poznaju strategije, tehnike i postupke rada u okviru medija likovnog izražavanja na datom uzrastu (Хаџи Јованчић, 2012). Kako bi učitelji ispunili sve navedeno, neophodno je da posjeduju

potrebne kompetencije za izvođenje nastave Likovne kulture. Kompetentan učitelj treba da bude otvoren za promjene i motivisan za cjeloživotno učenje i kontinuirani profesionalni razvoj (Branković, Popović, 2018). Takođe, od presudne je važnosti i motivisanost učenika za nastavu. Kada je u pitanju nastava Likovne kulture, važno je da učenik može izabrati materijale i tehnike kojima će raditi, te na koji način će publici predstaviti svoj likovni rad. To znači da mogućnost izbora šta, kada, kako, s kim, predstavlja važan činilac u motivaciji učenika za određene nastavne aktivnosti (Matijević i sar., 2016a). U takvoj nastavi uspjeh je zagarantovan. Učitelji su motivisani, adekvatno realizuju nastavu, pozitivno utiču na učenike, učenici su motivisani za rad, a prije svega zadovoljni i srećni. Zar nije jedan, ako ne i osnovni, zadatak škole učiniti učenike srećnima i naučiti ih da to u životu budu? (Nil, 2003).

U nastojanju da se ukaže na važnost Likovne kulture u školama, ali i na njen položaj, urađena su mnoga istraživanja u inostranstvu, ali i kod nas. U jednom istraživanju koje se bavi učeničkim vrednovanjem nastave Likovne kulture u osnovnim školama i gimnazijama, zaključeno je da u pogledu procjene važnosti nastave Likovne kulture i u pogledu aktivnosti učenika u nastavi Likovne kulture postoji statistički značajna razlika na osnovu pola, kao i na osnovu uspjeha, gdje učenice i učenici s dovoljnim uspjehom više procjenjuju važnost i aktivnosti u nastavi Likovne kulture, dok po vrsti škole i razredu nisu utvrđene značajne razlike (Drljača, 2018). Drugo istraživanje, takođe provedeno u osnovnim školama i gimnazijama, i to u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji, pokazalo je da učenici generalno smatraju da su aktivnosti u nastavi Likovne kulture interesantne, pružaju natprosječan obim izazova, izbora i zadovoljstva u učenju, s tim da učenice pokazuju učestaliji interes, izbor i zadovoljstvo od učenika, što se podudara s nalazima ranije prikazanog istraživanja (Matijević i sar., 2016b).

U istraživanju Drljače, Opića i Matijevića, ispitanici iz uzorka ne daju važnost Likovnoj kulturi za buduća zanimanja. Ipak, donekle su procijenili da im tokom školovanja aktivnosti za koje je potreban rad rukama mogu pomoći pri razvoju pamćenja i sposobnosti za učenje ostalih predmeta. Takođe, učenici stručnih škola više od učenika iz gimnazije uviđaju važnost likovne umjetnosti za stručna zanimanja (Drljača i sar., 2020a). Isti autori u drugom radu nalaze da ne postoji statistički značajna razlika između učenika gimnazija i stručnih škola u procjeni učestvovanja u aktivnostima

nastave likovne umjetnosti, te u procjeni važnosti likovnih aktivnosti za razvoj pamćenja i sposobnosti za učenje ostalih nastavnih predmeta. Postoji statistički značajna razlika u vezi sa pitanjem pola u procjeni učestvovanja u aktivnostima nastave likovne umjetnosti, te u procjeni važnosti likovnih aktivnosti za razvoj pamćenja i sposobnosti za učenje ostalih nastavnih predmeta. Može se zaključiti da ispitanici nisu bili u mogućnosti da procijene koliko i u koju svrhu će im u daljem školovanju i budućem zanimanju koristiti kompetencije stečene u nastavi likovne umjetnosti (Drljača i sar. 2020b).

Jedno istraživanje prikazuje da je 45,5% učenika nezadovoljno sadašnjom satnicom nastave Likovne kulture, 34,3% učenika voli, a 22,4% učenika jako voli učestvovanje u likovnim aktivnostima, 38% učenika smatra da su se u okviru ovog nastavnog predmeta naučili služiti likovnim tehnikama i materijalima, 57,8% učenika izjavilo je da nema naviku da posjećuje muzeje i galerije, kao ni likovne izložbe, a 54,1% smatra uticaj nastave Likovne kulture na formiranje njihovog ličnog likovnog iskustva osrednjim (Kušević i sar., 2009). Brajčić i Šućur provele su istraživanje čiji nalazi potvrđuju da studenti češće upotrebljavaju likovno-umjetnička djela na nastavi Likovne kulture od učitelja (Brajčić, Šućur, 2019). Provedeno je istraživanje u kojem se procjenjuje uticaj škole u parku i muzejskog obrazovnog programa na učenike. Nalazi istraživanja pokazuju da učestvovanje u programu ima pozitivne kratkoročne učinke, ali su učinci programa bili beznačajni na duži rok (Lacoe i sar., 2020). Istraživači su u jednom istraživanju osmislili studiju za procjenu dizajna programa i realizacije fondacije Wolf Trap za program profesionalnog razvoja. Program je imao za cilj da pripremi učitelje koji su željeli da sadržaje iz matematike spoje s umjetnošću. Istraživači su otkrili da program Wolf Trap pozitivno utiče na profesionalni razvoj učitelja (Ludwig i sar., 2014). Učitelji umjetnosti učestvovali su u sveobuhvatnom profesionalnom razvoju, angažujući se u zajednicama za profesionalno učenje i realizaciju istraživanja u svojim učionicama. Analizom podataka utvrđeni su uticaji na nastavnu praksu učitelja umjetnosti i na učenje učenika u umjetnosti. Nakon godinu dana ovakvog rada, učenici učitelja koji primaju usluge putem Arts Achieve pokazali su veći rast umjetničkih postignuća od učenika učitelja koji nisu primali usluge (Mastrorilli i sar., 2014). Iz navedenih istraživanja, koja su korisna za sagledavanje položaja likovne umjetnosti

i Likovne kulture u cjelokupnom obrazovnom sistemu možemo zaključiti da su potrebna obimnija istraživanja, posebno na našim prostorima, koja bi istražila položaj i uticaje Likovne kulture u razrednoj nastavi.

Usmjeravajući se ka našoj temi i istraživanju, prikazaćemo nekoliko istraživanja koja su za cilj imala da ispituju mogućnosti korištenja umjetničkog djela za likovno izražavanje učenika. Tako je Dubravka Kušćević provela istraživanje koje je imalo za cilj ispitati preferencije učenika mlađeg školskog uzrasta različitih sposobnosti i različitog obrazovanja roditelja prema likovnoj umjetnosti 20. vijeka. Zaključeno je da navedeni faktori ne utiču na likovne preferencije učenika prema likovnim pravcima 20. vijeka (Kušćević, 2016). Pored načina i metoda posmatranja i analize umjetničkog djela, Petrač (2015) nudi nekoliko uspješnih likovnih scenarija po kojima umjetničko djelo može služiti kao podsticaj za likovno izražavanje djece i učenika. O važnosti izučavanja savremene umjetnosti u gimnaziji i mogućim scenarijima za analizu umjetničkog djela koja se mogu primjenjivati i na nižim uzrastima, govore i ostala srodna istraživanja (Drljača, 2014). Autorice Brajčić i Kušćević (2016) provele su niz istraživanja na temu reakcija djece u vrtićima i učenika nižih razreda osnovne škole na likovna djela Emanuela Vidovića, Marina Tartaglie i Ede Murtića. Prema njihovom istraživanju, djeca i učenici rado prihvataju umjetničko djelo kao podsticaj za vlastito likovno izražavanje. Istraživanja su rezultovala brojnim likovnim radovima, te nadahnutim komentarima na posmatrana djela. Do izražaja je došla individualnost djece i učenika. Koliki je značaj korištenja umjetničkih djela u nastavi Likovne kulture pokazuje zastupljenost te teme u mnogim udžbenicima iz metodike nastave likovnog vaspitanja, koji uz metode posmatranja umjetničkog djela sugerišu i realizaciju dječjeg likovnog izražavanja na osnovu umjetničkog djela (Филиповић, 2011; Herceg i sar., 2010); Karlavaris, 1974).

Na osnovu navedenih istraživanja, zaključujemo da istraživači ukazuju na nedovoljnu zastupljenost likovnog vaspitanja u školama i taj problem postavljaju kao dominirajući, ali isto tako apeluju na optimalnu iskorištenost ponuđene satnice. Pokazali su koliko Likovna kultura može pomoći u učenju uopšte, kao i motivaciji za učenje, ali isto tako kako umjetničko djelo može da služi kao podsticaj za likovno izražavanje učenika, na čemu i mi zasnivamo svoje istraživanje.

Metode poučavanja i učenja savremene umjetnosti

Jedan od zadataka roditelja i učitelja u Likovnoj kulturi jeste da nauče učenike kako da gledaju umjetničko djelo, te da proizvedu kod učenika duhovno stanje i naviku da shvate djelo i u njemu uživaju (Petrač, 2015). Umjetničko djelo u nastavi Likovne kulture prvenstveno predstavlja podsticaj uz pomoć kojeg se učenicima objašnjava likovni zadatak. Takođe, likovno djelo pridonosi razvoju cjelokupnog dječjeg iskustva u spoznaji svijeta, što utiče na intelektualni, moralni i estetski razvoj učenika (Kušćević, 2016).

Prema Petraču, umjetničko djelo posmatramo i analiziramo najprije prema tematskim, zatim likovno-jezičkim i likovno-tehničkim sadržajima, te stilskim odrednicama. Autor navodi metode posmatranja i analize umjetničkog djela, kao što su: posmatranje i analiza nakon vlastitog pokušaja oblikovanja sličnih likovno-jezičkih sadržaja iste teme; posmatranje i analiza nakon prethodnog opisa umjetničkog djela; opisivanje umjetničkog djela nakon njegovog kratkog pokazivanja; posmatranje i analiza od cjeline prema detalju i od detalja prema cjelini; posmatranje i analiza od nejasnog prema jasnom i uporedno posmatranje i analiza umjetničkih djela (više kod: Petrač, 2015).

Kako bi se učenicima na najbolji način približila savremena umjetnost, važno je na adekvatan način realizovati nastavu, tj. primijeniti adekvatne metode rada. O tim metodama Remm (2012) je u radu, pored svojih zaključaka, uzela u razmatranje i zaključke drugih autora. Imajući u vidu važnost zaključaka za našu temu, neke od njih ovdje navodimo. Kada govorimo o nastavnom procesu, važno je pomenuti pitanja „Šta?“ i „Kako?“, a posebno je važno istaknuti da na oba pitanja treba dati odgovor. Važno je posjedovati znanje o savremenoj umjetnosti, ali isto toliko je važno izabrati prikladne metode koje učenje čine učinkovitijim. Metodologija je ta koja pomaže da se ispune ciljevi učenja, povezana je s predmetom i uzima u obzir stilove rada nastavnika, ali i učenika. Takođe, promjenljivost metoda doprinosi učinkovitijem učenju, ali treba naglasiti da sama metoda ne osigurava učinkovito učenje (Remm, 2012; prema: Kidron, 1999). Na izbor i primjenu metoda utiču brojni faktori, tj. nastavnik, učenik, predmet i situacija (Remm, 2012; prema: Conti, Kolody, 1998). Nastava koja je usmjerena na učenika učinkovitija je od one koja je usmjerena na nastavnika jer uzima u obzir potrebe i iskustva učenika, te tako čini ishode učenja više

ostvarenim. Pošto su svi učenici različiti, potrebno je kombinovati različite stilove i metode učenja. U likovnom vaspitanju tradicionalno se koriste praktične metode, a u slučaju savremene umjetnosti, koja je u stalnom razvoju, interpretacija, vještine kritičkog mišljenja i interakcije jednako su važne kao i praktična aktivnost. Metode poučavanja i učenja savremene umjetnosti jesu interdisciplinarnost, interakcija i angažman, interpretacija i sinteza novih medija. Ove metode obuhvataju različite kognitivne nivoe učenja i poučavanja koji se temelje na Bloomovoj taksonomiji (Remm, 2012). Imajući sve ovo u vidu, zaključujemo da je pri realizovanju nastave Likovne kulture u kojoj se izučava savremena umjetnost ili bilo koja druga umjetnost važno uzeti u obzir sve faktore koji utiču na nastavni proces, te u skladu s tim izabrati i adekvatne metode rada.

Metodologija istraživanja

Problem ovog istraživanja jeste razmatranje savremene umjetnosti u teoriji i likovnim radovima učenika mlađeg školskog uzrasta. Predmet istraživanja je analiza sadržaja teorijskih shvatanja i likovnih radova učenika mlađeg školskog uzrasta u oblasti savremene umjetnosti. Za cilj istraživanja određeno je proučavanje, identifikovanje i utvrđivanje sadržaja teorijskih shvatanja i likovnih radova učenika u oblasti savremene umjetnosti kroz metodički pristup u razrednoj nastavi Likovne kulture.

Iz navedenog cilja proizlaze sljedeći zadaci istraživanja: definisati pojmovno određenje savremene umjetnosti, definisati pojmovno određenje Likovne kulture u razrednoj nastavi, definisati i utvrditi načine i metode posmatranja i analize umjetničkog djela s djecom mlađeg školskog uzrasta, kao i važnost umjetničkog djela za podsticanje dječjeg izražavanja i stvaranja, identifikovati metode poučavanja i učenja savremene umjetnosti i organizovati, realizovati praktično istraživanje i analizirati dječje likovne radove nastale tokom istraživanja.

Metodom teorijske analize i sinteze proučena su srodna istraživanja i teorijske osnove. Dio ovog istraživanja jeste i nastavni proces u okviru predmeta Likovna kultura, gdje su korištene metode posmatranja, usmenog izlaganja i razgovora. Takođe, korištene su i specifične metode, a to su: metoda demonstracije, metoda posmatranja i analize umjetničkog djela, metoda estetskog transfera, metoda likovnog oblikovanja, analiza dječjih

radova, izučavanje likovnih tehnika i materijala i metoda interdisciplinarnosti i interpretacije.

U OŠ „Sveti Sava“ Novi Grad organizovano je istraživanje u specifičnim uslovima zbog epidemiološke situacije (pandemija kovida), tokom maja 2021. godine i s manjim brojem ispitanika (21 učenik drugog razreda, 10 dječaka i 11 djevojčica). U okviru četiri časa u trajanju od 20 minuta realizovane su dvije nastavne jedinice. Karakteristike raznih predmeta (meko – tvrdo), nastavna tema Taktilnost i Završni rad sa različitim materijalima, nastavna tema Upoznavanje različitih materijala za rad.

Nalazi teorijske analize razvoja savremene umjetnosti

Savremena umjetnost je aktuelna umjetnost, odnosno umjetnost koja se događa u trenutku kada se o njoj govori i piše. Ovaj pojam počeo se koristiti krajem četrdesetih godina 20. vijeka. Takođe, postoji definicija po kojoj je savremena umjetnost – umjetnost druge polovine 20. vijeka. To znači da se savremena umjetnost može odrediti kao umjetnički i kulturološki podsistem umjetnosti 20. vijeka, a u odnosu na modernizam kao njegov završni stadijum (visoki i kasni modernizam) i početak postmodernizma (Šuvaković, 2005). Pod pojmom „savremena umjetnost“ obuhvatamo umjetničke pravce od 1905. godine pa do danas, a to su fovizam, ekspresionizam, kubizam, futurizam, apstraktna umjetnost, dadaizam i nadrealizam, enformel, akcijsko slikarstvo, društveni realizam, pop-art, hiperrealizam i op-art, minimalistička umjetnost i arte povera, land art i body art, postmoderni izrazi i novi vizuelni jezici (Prette, De Giorgis, 2003). S obzirom na to da se savremena umjetnost događa u našem vremenu, važno je da s njenim tekovinama učenici budu upoznati i da im ona postane bliska i razumljiva.

Organizacija, realizacija praktičnog istraživanja i analiza dječjih likovnih radova nastalih tokom istraživanja

Savremena umjetnost je postavljena u kontekst nastavnih jedinica predviđenih Nastavnim planom i programom za osnovno vaspitanje i obrazovanje. U istraživanju smo kao podsticaj za likovno izražavanje učenika koristili radove Vasilija Kandinskog i Mladena Karana.

Slika 1: *Vasilij Kandinski, „Sastav VI“.*

Dostupno na: <https://kvartiraidoma.ru/bs/zdorove/kandinskii-kompoziciya-6-kakie-mysli-i-chuvstva-chto-narisovano.html>, očitano: 2. 11. 2021.

Tok praktičnog istraživanja i analiza učeničkih radova nastalih na osnovu posmatranja rada Vasilija Kandinskog

Za nastavnu jedinicu Karakteristike raznih predmeta (meko – tvrdo), koja pripada nastavnoj temi Taktilnost, učenici su analizirali predmete različitih materijala, upoređivali meke i tvrde predmete, razgovarali, slušali i pjevali pjesmu „Škola“ (Dječji zbor „Pahuljice“), odgovarali su na postavljena pitanja o savremenoj umjetnosti. Zatim je ispred njih postavljena reprodukcija slike Vasilija Kandinskog „Sastav VI“ (slika 1). Učenici su na slici analizirali kompoziciju, liniju i boju. Zadatak učenika bio je da po uzoru na sliku urade rad. Pored klasičnih likovnih tehnika, na raspolaganju su imali razne predmete kao što su: vuna, vata, konac, kamenčići, slamke, razne spužve, zrna kukuruza i graha.

Rad učenika Dušana (slika 2) predstavlja savremenu kuću. Kompozicija u radu teži vertikalni jer se osnovni raspored elemenata kreće uspravno. Učenik nastoji oblikovati konkretnu formu, dok je na prikazanom radu Kandinskog kompozicija slobodna i amorfna. Od vještačkog materijala učenik stvara ravne, jednolične linije, za razliku od rada Kandinskog, gdje prevladavaju razne linije (tanke, debele, duge, kratke, ravne, zaobljene, valovite...). U radu su korištene izvorne boje materijala, kao što su plava, žuta, crvena, koje dominiraju, što znači da je paleta ograničena na osnovne boje, koje su dominantne i na radu Kandinskog.

Slika 2: *Dušan, II razred,*
„Savremena kuća“, kolaž

Slika 3: *Marija, II razred,*
„Pijaca“, kolaž

Učenica Marija je rad Kandinskog „Sastav VI“ doživjela kao kaos na papiru. Svoj rad naziva „Pijaca“ (slika 3) i u njemu, pored vate, kamenčića, slamki, razne spužve, koristi i makarone i rižu. Taj kaos na papiru, kao i makaroni i riža, podsjetile su je na pijacu, na kojoj se razni proizvodi nalaze na svim stranama. Kompozicija njenog rada, za razliku od prethodnog rada (slika 2) vjernija je kompoziciji sa slike Kandinskog. Uočavamo sličan raspored linija kao i kod Kandinskog, oko kojih učenica grupiše različite raznobojne oblike. Analizirajući boju, zapažamo da je, kao i kod prethodno prikazanog učeničkog rada, korištena izvorna boja materijala (žuta, plava, crvena, zelena...).

Učenik Dimitrije svom radu dao je naziv „Brodovi“ (slika 4). S obzirom na to da prikazano djelo Vasilija Kandinskog predstavlja poplavu, učenik se odlučio da na apstraktan način prikaže brodove. Pomoću razne spužve, po boji i obliku, prikazao je brodove, a od konca i slamke napravio je ribarsku mrežu. Kukuruz predstavlja ribe. Kompozicija njegovog rada

teži aglomeraciji, unutar koje dominira dijagonalna linija oko koje učenik grupiše oblike od raznih materijala, baš kao što Kandinski grupiše bojene mrlje oko dominantnih linija unutar svoje slike. Poput prethodno prikazanih učeničkih radova, kod primjene boje uočavamo da su korištene izvorne boje materijala, kao što su žuta, plava, crvena i zelena.

Slika 4: *Dimitrije, II razred,*
„Brodovi“, kolaž

Slika 5: *Ognjen, II razred,*
„Kanalizacija“, kolaž

Učenik Ognjen dao je svom radu naziv „Kanalizacija“ (slika 5). Analizirajući ovaj rad, uočavamo da se, za razliku od prethodno prikazanih učeničkih radova, kao i prikazanog rada Kandinskog, učenik odlučio za trodimenzionalni prikaz, sa dubljim ulaskom u prostor. Učenik je, koristeći slamke, pored ravnih linija uzeo u obzir i ostale linije, koje možemo uočiti i na radu učenika Dimitrija (slika 4) i prikazanom radu Kandinskog (duge, kratke, ravne, zaobljene, valovite...). Učenik koristi izvorne boje materijala, kao i ostali učenici, te ih kombinuje po uzoru na prikazani rad Kandinskog.

Tok praktičnog istraživanja i analiza učeničkih likovnih radova nastalih na osnovu posmatranja radova Mladena Karana

Za realizaciju nastavne jedinice Završni rad s različitim materijalima, koja pripada temi Upoznavanje različitih materijala, odabrali smo tri reprodukcije Mladena Karana⁵ – Veliki krug (slika 6), Želja (slika 7) i Uvođenje reda (slika 8).

⁵ Mladen Karan, savremeni umjetnik i pjesnik, rođen 1951. godine u Novom Gradu. U rodnom gradu završio je gimnaziju, a u Zagrebu je pohađao Akademiju likovnih umjetnosti. Od 1992. godine živi i radi u Firenci. Karanova djela pripadaju apstraktnom slikarstvu. Dostupno na: http://www.novigrad.rs/novi_grad/stranice/Kultura/poz_lic/karan.htm. Očitano: 30. 1. 2022.

Slika 6: Mladen Karan, „Veliki krug“.
Dostupno na: <https://www.instagram.com/p/BeC-nQKlj8I/>, očitano: 2. 11. 2021

Slika 7: Mladen Karan, „Želja“.
Dostupno na: <https://www.instagram.com/p/B4-YvqfCXw9/>, očitano: 2. 11. 2021

Slika 8: Mladen Karan, „Uvođenje reda“.
Dostupno na: <https://www.instagram.com/p/Bd48H9yF0nV/>, očitano: 2. 11. 2021

Učenici su već znali za Karana jer je iz njihovog zavičaja, pa su na prethodnom času dobili zadatak da o njemu istraže, tako da je ova likovna aktivnost imala i odlike projektnog istraživanja. Na početku časa postavljali smo učenicima pitanja: Šta koristimo u radu s temperom? Možemo li umjesto kista slikati npr. prstima, sunđerom, krpom, kanapom? Kako bi to izgledalo? Da li umjetnik slika brzo ili sporo? U kakvom su odnosu boje i oblici na slikama? U čemu se razlikuju slike Mladena Karana od slika Vasilija Kandinskog? Tako su učenici na Karanovim slikama posebnu pažnju posvetili ekspresivnom pristupu slikanju, koloritu i obliku.

Zadatak učenika bio je da, nakon kraćeg posmatranja reprodukcija, koristeći temperu, slikaju prstima, sunđerom, kanapom, a mogli su kombinovati i slikanje s prolivanjem ili prskanjem boje po papiru. Dok su radili, učenici su slušali jazz muziku (Louis Armstrong). Postavljali smo učenicima pitanja: Da li je jazz nastao u dalekoj prošlosti ili ne? Pokreće li vas ova muzika na slikanje? Kakve slike biste tada stvarali? Razgovarali smo o tonovima, određivali im boju i intenzitet, ali i raspored i međusobni odnos. Sve te pojedinosti učenici su pokušali prepoznati u djelima Mladena Karana, ali i oblikovati na svom likovnom radu. Tako smo ostvarili međupredmetnu povezanost Likovne kulture i Muzičke kulture (slušanje muzike i poređenje muzičkih i likovnih elemenata).

Na učeničkim radovima nastalim po uzoru na Karanova djela analizirali smo ekspresivni pristup slikanju, kolorit i oblik. Iako je bilo predviđeno da svaki učenik uradi jedan rad, učenik Aleksa uradio je dva rada. Prvi rad nosi naziv „Kockasti rad“ (slika 9). Analizirajući ekspresivni pristup slikanju na ovom radu, kao i na prikazanom radu Karana (slika 7), uočavamo brze i dinamične poteze koji nisu zaustavljeni formatom, već izlaze iz njega. Takođe, vidljiv je trag četke. Analizirajući kolorit i oblik, možemo uočiti plave i crvene oblike koji teže izgledu pravougaonika, koji se naziru i u radu Karana (slika 7), samo što u Karanovom radu dominira ljubičasta boja.

Drugi rad nosi naziv „Haos“ (slika 10). Ovaj rad dobio je ovakav naziv jer Aleksu savremena djela asociraju na haos, kao i učenicu Mariju (slika 3). Analizirajući pristup slikanju, uočavamo da je naglasak na ekspresivnom potezu. Takođe, u ovom radu, kao i u prethodnom učeničkom radu (slika 9), ali i prikazanom Karanovom radu (slika 7), uočavamo brze i dinamične poteze koji nisu zaustavljeni formatom, već izlaze iz njega. Analizirajući kolorit, uočavamo narandžastu, plavu i crnu, postavljene u slojevima, dok na

Karanovom radu (slika 7) pretežno prevladava ljubičasta boja, a narandžasta, plava i crna pojavljuju se u tragovima. Za razliku od prethodnog rada učenika, na kojem prevladavaju tople boje, na ovom radu učenik se opredijelio za hladne boje. Isto tako, nema konkretnog oblika, već se potezi stapaju u jednu površinu. Možemo zaključiti da je učenik na različit način odgovorio na isti likovni zadatak, podstaknut jednim umjetničkim djelom.

Slika 9: Aleksa, II razred,
„Kockasti rad“, tempera

Slika 10: Aleksa,
II razred, „Haos“, tempera

Učenik Dimitrije svoj rad nazvao je „Duge“ (slika 11). Učenik je, posmatrajući Karanovo djelo „Veliki krug“ (slika 6), koje ga je asociiralo na globus, odlučio naslikati duge, koje poslije kiše krase našu planetu. Uzimajući u obzir ekspresivni pristup slikanju, uočavamo dinamične pokrete (kistom, sunđerom i prstima), što uočavamo i na Karanovom radu (slika 6). Učenik je slikao prstima, sunđerom, ali je kombinovao i prskanje boje. Uočavamo na radu boje kao što su žuta, crvena, plava, zelena, dok se na Karanovom radu (slika 6) nalaze bijela, crvena, plava i zelena boja. Učenik slika prepoznatljiv oblik, za razliku od prethodno prikazanih učeničkih radova (slika 9 i slika 10), kao i Karanovih radova. Možemo vidjeti apstrahovan izgled duge, koja je okružena amorfnim apstraktnim oblicima.

Učenik Danilo svom radu dao je naziv „Vozovi“ (slika 12). Uočavamo da učenik teži da ujednači poteze i slojevito slika u jednoj površini, poput učenika Alekse (slika 10), ali i Karanovog rada (slika 7). Za razliku od prethodno prikazanih učeničkih radova i Karanovih radova, možemo uočiti da učenik miješa boje, tj. da kombinacijom plave i crvene dobija tamniju ljubičastu, koja dominira. Slikani oblik, kao i kod Karanovog rada (slika 7), nastoji da zauzme format i njime dominira.

Slika 11: *Dimitrije, II razred,*
„Duge“, tempera

Slika 12: *Danilo, II razred,*
„Vozovi“, tempera

Nalazi istraživanja pokazuju da učenici mlađeg školskog uzrasta pozitivno reaguju na djela savremene umjetnosti. Na prvo prikazivanje savremenog djela oni ostaju zatečeni i ne znaju šta predstavlja to djelo. Nakon samo nekoliko sekundi, oni u tom djelu vide mnoštvo poznatih predmeta, životinja, a nakon toga, uz pomoć učiteljice, prepoznaju likovne elemente i njihove odnose i karakteristike. Na temelju toga možemo zaključiti da svi ispitani učenici na prvo prikazivanje savremenog djela ostaju zatečeni i ne znaju šta ono predstavlja i zašto neko stvara takva djela, ali uz mali podsticaj učitelja/istraživača da razmisle i bolje pogledaju podsjeća li ih takvo djelo na nešto, oni uočavaju razne poznate predmete ili životinje. Svi učenici uočili su bar jedan poznati predmet ili životinju na savremenom djelu. Nakon što su učenici posmatrali djela savremene umjetnosti, učitelj/istraživač tražio je povratnu informaciju od učenika o takvim djelima. Svi ispitani učenici izjavili su da su im ovakva djela zanimljiva jer na njima uvijek mogu uočiti nešto novo. Takođe, nakon što su učenici na drugačiji način od dosadašnjeg rada stvorili svoja savremena djela, učitelj/istraživač tražio je povratnu informaciju. Svi ispitani učenici izjavili su da im se dopao novi način rada, s tim da su dva učenika, pored toga da im se dopao ovakav način rada, izjavili da su morali biti više oprezniji u radu jer su slikali prstima i postojala je mogućnost da će zaprljati odjeću. Shodno tome, učitelj/istraživač zaključuje da učenici pozitivno reaguju na djela savremene umjetnosti uz adekvatan pristup.

Savremena umjetnost utiče na razvoj mašte i kreativnosti kod djece. Potvrđeno je da savremena umjetnost može biti podsticaj za dječje likovno izražavanje, ali isto tako da se sadržaji savremene umjetnosti mogu realizovati kroz većinu nastavnih jedinica, kao i kroz primjenu

različitih metoda i materijala za rad. Takođe, savremena umjetnost može biti poveznica Likovne kulture s ostalim nastavnim predmetima, kao što su Priroda i društvo, Matematika, Muzička kultura itd. Učenje o savremenoj umjetnosti učenicima je bilo izuzetno zanimljivo i bili su motivisani za rad, kao i za samostalno istraživanje. Učenici su se pokazali kao izuzetno aktivni tokom samostalnog istraživanja, kada su dobili zadatak da saznaju nešto više o svom sugrađaninu Mladenu Karanu. Bez obzira na to što se radi o učenicima drugog razreda, oni su došli s brojnim informacijama o tom umjetniku i njegovim djelima. Učenička angažovanost, motivisanost, kreativnost, želja za igrom i znanjem koju su učenici drugih razreda pokazali tokom ovog istraživanja treba da budu motivacija odraslima da djecu izlože djelima savremenih umjetnika koliko god ona njima djelovala nerazumljivo i apstraktno, jer to su zapravo djela koja „traže“ samo malo više učenja, mašte i kreativnosti, koje djeci ne manjka.

Zaključak

Umjetnost ima pozitivan uticaj na razvoj svakog djeteta, te je važno da djeca od najranijeg perioda imaju kontakt s umjetnošću. Bez obzira na navedene činjenice, dokazane i brojnim objavljenim radovima širom svijeta, i dalje je broj časova Likovne kulture sveden na minimum, posebno u višim razredima osnovne škole, dok je iz mnogih srednjih škola predmet Likovna kultura sasvim izbačen. Kroz Likovnu kulturu djeca se upoznaju s istorijom umjetnosti i za njih važnom savremenom umjetnosti. Nažalost, savremena umjetnost često je izostavljena s časova Likovne kulture jer je pojedini učitelji smatraju nerazumljivom i teško metodički prihvatljivom. Zapravo, savremena umjetnost je umjetnost o kojoj je potrebno učiti, ali i uključujući vlastitu maštu i kreativnost. Naše istraživanje pokazalo je da je korištenje umjetničkog djela neophodno u nastavi Likovne kulture, posebno kada je ono podsticaj za likovno stvaralaštvo učenika. Dokazali smo da djela savremene umjetnosti mogu poslužiti za kvalitetniju realizaciju mnogih nastavnih jedinica. U nastojanju da približimo učiteljima savremenu umjetnost i njene prednosti u nastavi, realizovali smo ovo istraživanje, i vjerujemo da će ono podstaknuti mnoge učitelje na slične korake.

Literatura

- Brajčić, M., Kuščević, D. (2016). *Dijete i likovna umjetnost – doživljaj likovnog djela*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Brajčić, M., Šućur, M. (2019). Učestalost upotrebe likovno-umjetničkog djela u nastavi Likovne kulture. *Nova prisutnost*, 17(1), 59–74. <https://doi.org/10.31192/np.17.1.4>
- Branković, D., Popović, D. (2018). *Profesionalne kompetencije nastavnika razredne nastave*. *Naša škola*, 1 (24), 7–26. <https://doi.org/10.7251/NSK1801007B>
- Drljača, M. (2014). Metodичке дилеме у поучавању савременог сликарства у гимназијама. *Naša škola*, 1, 85–106.
- Drljača, M. (2018). *Konstruktivistička nastava likovne kulture*. GrafoMark.
- Drljača, M., Opić, S., Matijević, M. (2020a). Student perceptions of the importance of art content and activities in schools of general education and vocational schools in Croatia and Bosnia and Herzegovina. *Journal of Elementary Education*, 13(1), 1–18. <https://doi.org/10.18690/rei.13.1.1-18.2020>
- Drljača, M., Opić, S., Matijević, M. (2020b). Ispitivanje interesa i zadovoljstva nastavom likovne umjetnosti kao poticaja za razvoj sposobnosti učenja ostalih nastavnih predmeta. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 27(2), 193–213. <https://doi.org/10.21464/mo.27.2.12>
- Филиповић, С. (2011). *Методика ликовног васпитања и образовања*. KLETT.
- Хаџи Јованчић, Н. (2012). *Уметност у општем образовању: функције и приступи настави*. Учитељски факултет Универзитета у Београду, KLETT д.о.о.
- Herceg, L., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Alfa.
- Karlavaris, B. (1974). *Metodika nastave likovnog vaspitanja*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Kuščević, D. (2016). Likovne preferencije učenika mlađeg školskog uzrasta s obzirom na sociodemografske značajke i učiteljsku procjenu dječjih sposobnosti. *Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, 65 (tematski broj / 2016). <https://hrcak.srce.hr/160225>

- Kuščević, D. (2016). Likovno-umjetnička djela u nastavi likovne kulture. U N. Mihaljević (ur.), *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu* (67–85). Split: Filozofski fakultet u Splitu. <https://hrcak.srce.hr/154577>
- Kuščević, D., Brajčić, M., Mišurac Z., I. (2009). Stavovi učenika osmih razreda osnovne škole o nastavnom predmetu Likovna kultura. *Školski vjesnik*, 58 (2009), 2, 189–198. <https://hrcak.srce.hr/82595>
- Lacoe, J., Painter, G., Williams, D. (2020). Museums as Classrooms: The Academic and Behavioral Impacts of „School in the Park“. *AREA Open Vol. 6, No. 3* (2020), 1–22. <https://doi.org/10.1177/2332858420940309>
- Ludwig, M., Song, M., Kouyate-Tate, Cooper, J., Phillips, L., Greenbaum, S. (2014). Evaluation of professional development in the use of arts-integrated activities with mathematics content: Findings about program implementation. *Journal for Learning through the Arts*, 10(1). <https://doi.org/10.21977/D910119302>
- Mastrorilli, T. M., Harnett, S., Zhu, J. (2014). Arts Achieve, impacting student success in the arts: Preliminary findings after one year of implementation. *Journal for Learning through the Arts*, 10 (1), 1–24. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1050608>
- Matijević, M., Drljača, M., Topolovčan, T. (2016a). Učenička procjena vlastitih aktivnosti u nastavi likovne kulture. *Učenje i nastava*, 2(1), 129–150. <https://www.bib.irb.hr/833779>
- Matijević, M., Drljača, M., Topolovčan, T. (2016b). Učenička evaluacija nastave likovne kulture. *Život i škola*, 61(1), 179–193. <https://hrcak.srce.hr/165130>
- Nil, S. A. (2003). *Slobodna deca Samerhila*. Logos-Art.
- Petrač, L. (2015). *Dijete i likovno-umjetničko djelo: metodički pristup likovno-umjetničkom djelu s djecom vrtićke i školske dobi*. Alfa d.d.
- Prette, M. C., De Giorgis, A. (2003). *Povjest umjetnosti: od početaka do naših dana*. Naklada Ljevak d.o.o.
- Remm, J. (2012). *Methods for teaching and learning contemporary art*. <http://www.practice.ie/interviewarticlepage/30>
- Šuvaković, M. (2005). *Pojmovnik suvremene umjetnosti*. Vless & Beton.

METHODOLOGICAL APPROACH TO CONTEMPORARY ART IN ELEMENTARY SCHOOL JUNIOR GRADE VISUAL ARTS TEACHING

Marina Grubor
Miroslav D. Drljaca

Abstract

This paper examines how elementary school junior grade students react to contemporary works of art, that is, whether contemporary art can be an incentive for visual arts expression in children and the extent to which students can create their own works of art encouraged by contemporary art. The research has been conducted in 'Sveti Sava' Elementary School in Novi Grad (Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina), featuring the sample of 21 second grade respondents. The students applied the following techniques: collage, assemblage, and tempera, inspired by the works of Wassily Kandinsky and Mladen Karan. The results of the research reveal that junior grade students positively react to contemporary works of art and that contemporary art can be inspiring for their visual arts expression forms. Furthermore, the research confirms that the contents of contemporary art can be realised within units and modules designed by the existing curriculum for elementary and secondary schools in the Republic of Srpska.

Keywords: *contemporary art, visual arts, visual arts techniques, visual arts expression in children, visual arts methodology.*

МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СОВРЕМЕННОМУ ИСКУССТВУ В ОБУЧЕНИИ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Марина Грубор
Мирослав Д. Дрляча

Резюме

В статье рассматривается, как ученики младшего школьного возраста реагируют на произведения современного искусства, может ли современное искусство быть стимулом для художественного самовыражения детей и как ученики могут написать картину, стимулируемую произведениями современного искусства. Исследование проводилось в ОШ «Свети Сава» Нови-Град. В исследовании принял участие 21 ученик второго класса начальной школы. Ученики реализовали свои работы в техниках коллаж, ассамбляж, а также в технике живописи темпера, вдохновленные работами Василия Кандинского и Младена Карана. Результаты исследования показывают, что учащиеся младшего школьного возраста положительно реагируют на произведения современного искусства, что современное искусство может быть стимулом для художественного самовыражения детей. Исследования также доказали, что содержание современного искусства может быть реализовано в рамках учебных тем и единиц, предусмотренных текущей учебной программой для начального образования и воспитания.

Ключевые слова: современное искусство, изобразительное искусство, художественные техники, детское художественное творчество, методика преподавания изобразительного искусства.

